

«Я І МОЯ СІМ'Я»

навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів

3-4 клас

*Автор програми:
Колесніченко М. В.,
кандидат філософських наук,
практикуючий психолог*

Пояснювальна записка

Навчальний предмет «Я і моя сім'я» націлено на соціалізацію особистості молодшого школяра, зокрема на його громадянське і патріотичне виховання.

У статті 3 **Конституції України** сказано: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Крім того, відповідно до статті 51 Закону, сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

У **Сімейному кодексі України** сім'ю визначено як первинний і основний осередок суспільства, створений на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства (стаття 3). Кодекс регулює сімейні відносини з метою зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб; утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї; побудови сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки (частина друга статті 1).

Концепцією державної сімейної політики № 1063 від 17.09.1999 визначено, що основними напрямками державної сімейної політики є, зокрема, сприяння відродженню традиційно міцної, працьовитої, економічно спроможної сім'ї на основі нових соціально-економічних відносин, національних традицій та впровадження кращого світового досвіду; вжиття заходів для захисту інтересів сім'ї і дітей, їх соціальної підтримки в період соціально-економічної трансформації суспільства; формування у населення культури планування сім'ї, налагодження ефективної системи підготовки молоді до сімейного життя, пропагування авторитету шлюбу.

У Законі України «Про освіту» № 2145-VIII, затвердженому 05.09.2017, метою **Нової української школи** визначено виховання і соціалізацію особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення

до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності. Концепцією Нової української школи передбачено виховання особистості на загальнолюдських цінностях, зокрема морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) і соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність).

Відповідно до Указу Президента України «**Про стратегію національно-патріотичного виховання**» від 18.05.2019 р. національно-патріотичне виховання здійснюється у громадсько-патріотичній, військово-патріотичній та духовно-моральній площинах і спрямоване на формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовних цінностей Українського народу, національної самобутності; розвиток духовності і моральності у суспільстві, утвердження традиційних сімейних цінностей.

Національно-патріотичне виховання проводиться шляхом:

- впровадження навчальних дисциплін духовно-морального спрямування як основи формування особистості;
- підтримки та розвитку сімейних традицій, активного залучення сім'ї до процесу виховання;
- попередження негативних проявів поведінки, злочинності, наркоманії, алкоголізму, насамперед серед дітей та молоді, зокрема шляхом залучення до участі у заходах із національно-патріотичного та духовно-морального виховання.

Метою предмета «Я і моя сім'я» є виховання молодшого школяра як свідомого громадянина України; стимулювання учня до саморозвитку, формування в нього необхідних знань і практичних навичок, розвиток його творчих здібностей; збагачення духовного світу та моральної культури дитини, становлення її світогляду.

Досягнення мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

- формування у дітей уявлення про себе як про особистість і громадянина, розуміння ними своєї неповторності, першочергової цінності життя і здоров'я, сім'ї, рідної мови і культури, народних традицій і звичаїв;
- виховання ініціативної патріотичної поведінки, шанобливого ставлення до національних цінностей українського народу, державних символів, історії та природи рідного краю;

- формування в учнів стійкого відчуття належності до своєї родини, українського народу, європейської цивілізації та всього людства; виховання у них почуття гордості за родичів, які зробили вагомий внесок у розвиток української та світової спільнот;
- виховання гуманної, соціально активної особистості, здатної усвідомлювати переваги чеснот, норм, установок та якостей, притаманних громадянинові демократичного суспільства;
- сприяння опануванню учнями способів діяльності і моделей поведінки, що відповідають чинному законодавству України, враховують інтереси і потреби громадян, передбачають повагу і взаєморозуміння між людьми;
- розвиток навичок комунікативної взаємодії у різних соціальних спільнотах, толерантної поведінки, співпереживання, емпатії, емоційної підтримки і солідарності з іншими людьми;
- формування вміння самостійно приймати відповідальні рішення щодо власної моральної поведінки у різноманітних життєвих ситуаціях;
- створення ситуацій для сприймання учнями себе у ролі різних членів сім'ї та роду, громадян України, членів шкільної громади і дитячого колективу, грамотних споживачів, активних та свідомих учасників соціальних, культурних, природоохоронних акцій;
- утвердження ціннісного ставлення до навколишнього світу та тривких мотивацій для здійснення позитивних учинків.

Предмет «Я і моя сім'я» за навчальним планом втілюється у 3-4 класах і охоплює такі теми: «Моя сім'я, мій рід», «Формування чеснот», «Моя культура», «Моя совість», «Традиції мого роду», «Національна кухня». Тематику курсу передбачене активне контактування дітей із зовнішнім соціальним оточенням: сім'єю, колективом, суспільством загалом. Курс формує у дітей особистісне ставлення до системи цінностей демократичного суспільства, що беруть свої витoki у сім'ї чи малій групі, що створена за принципами переносної моделі сім'ї та сімейних стосунків.

Зміст навчальної програми спрямований на *особистісно орієнтований* (оцінювання суб'єктивних надбань конкретного учня/учениці) і *діяльнісний* (орієнтація на практичне використання набутих знань і вмінь у різних життєвих ситуаціях) підходи до навчання.

Відповідно до Рекомендації Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя»

і Державного стандарту початкової загальної освіти реалізація завдань предмету «Я і моя сім'я» сприяє формуванню в молодших школярів **ключових компетентностей:**

соціальної: повага до себе та оточення, здатність налагоджувати взаємодію з іншими людьми, працювати в команді, знаходити порозуміння, запобігати конфліктам та конструктивно їх розв'язувати, приймати самостійні рішення і нести за них відповідальність;

громадянської: усвідомлення своїх прав і обов'язків, використання моделей поведінки, які відповідають нормам моралі і права, здатність критично мислити, приймати рішення, виявляти власну громадянську позицію;

загальнокультурної: розуміння цінності морально-духовних основ життя людини, національних та світових культурних надбань, здатність до самовиховання на основі загальнолюдських цінностей, опанування моделями толерантної поведінки та стратегіями конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей;

уміння вчитися: здатність визначати мету своєї діяльності, проявляти зацікавленість навчанням, володіти навичками самоконтролю і самооцінювання, набувати індивідуального досвіду самоорганізації, робити нескладні дослідження;

інформаційно-комунікативної: вміння добувати, осмислювати, аналізувати та використовувати інформацію з різних джерел, здатність її обговорювати у колективі.

Курс має міжпредметний характер. Це зумовлено, насамперед, тим, що він об'єктивно є ядром виховних впливів початкової школи на дитину.

Пріоритетну роль в організації навчальної діяльності молодших школярів слід надавати активним демократичним методам і формам, що сприяють формуванню критичного мислення, ініціативності, творчості, розвивають уміння аналізувати інформацію, ставити запитання, шукати власні відповіді, робити висновки. Ефективними є колективні, групові та індивідуальні творчі вправи, використання проєктних, інтерактивних, інформаційно-комунікативних технологій. Важливим є включення молодших школярів до активної пізнавальної, дослідницької діяльності (оскільки об'єкти вивчення важливо сприймати безпосередньо), застосування в навчальному процесі елементів дискусії, що є ефективними засобами розвитку особистості, її громадянської позиції.

Необхідно сприяти тому, щоб дитина використовувала набуті нею знання про способи громадянської активності як у знайомих, так і нових

ситуаціях, що впливатиме на розвиток досвіду індивідуальної творчої діяльності.

Розподіл годин на вивчення кожної теми та вибір конкретного навчального матеріалу залишається за вчителем.

3 клас (34 год.)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги до навчальних досягнень учня/учениці
Моя сім'я, мій рід	
Сім'я у моєму житті	<p>Учень/учениця:</p> <p><i>має уявлення про сенс сім'ї, її значення; усвідомлює важливість сімейних стосунків у житті родичів; пояснює, яка поведінка призводить до зміцнення сім'ї, а яка — до руйнації стосунків між родичами; наводить приклади поведінки батьків, родичів та опікунів, яка сприяла зміцненню стосунків у сім'ї; моделює спосіб власної поведінки, яка сприятиме зміцненню стосунків у сім'ї</i></p>
Я — продовження мого роду	<p><i>усвідомлює значення власного життя для міцності сім'ї та родини; орієнтується в часових вимірах та періодах життя різних поколінь; виявляє інтерес до життя та досвіду представників попередніх поколінь; наводить приклади з життя батьків чи опікунів стосовно турботи про прийдешні покоління</i></p>
Книга мого роду	<p><i>виявляє інтерес до досвіду своїх родичів чи опікунів; бере участь в обговоренні поняття «Книга роду»; усвідомлює важливість життя кожного з представників свого роду; бере участь в дискусії стосовно значення власного життя, сім'ї і власних дій щодо збереження цінності сім'ї</i></p>

<p>Що таке сім'я</p>	<p><i>орієнтується</i> в поняттях: «сім'я», «родина», «рід»; <i>пояснює</i> різницю між ними; <i>виявляє інтерес</i> до досвіду своїх родичів чи опікунів, <i>розповідає</i> про визначних представників своєї сім'ї, роду чи опікунів; <i>обґрунтовує</i> необхідність створення власної сім'ї</p>
<p>Міні проєкт: «Фотографії мого роду. Давні фотографії»</p>	<p><i>виявляє інтерес</i> до представників власного роду, сім'ї чи опікунів; <i>усвідомлює</i> значення кожного з членів сім'ї, родини, опікунів у питаннях матеріального і духовного спадку; <i>орієнтується</i> в питаннях відповідальності кожного члена роду у примноженні сили та статку сім'ї; <i>розповідає</i> про найближчих родичів у своїй сім'ї, знає їхні імена; <i>ділиться</i> власними почуттями до своїх батьків, братів, сестер, бабусь, дідусів чи опікунів</p>
<p>Моя сім'я — частина моєї Батьківщини</p>	<p><i>усвідомлює</i> значення дружніх та товариських стосунків між різними сім'ями та родами українського етносу; <i>бере участь</i> в обговоренні питань щодо внеску кожної сім'ї в зміцнення сили та статку України; <i>наводить приклади</i> поведінки патріотично налаштованої особистості; <i>застосовує</i> власні знання для зміцнення своєї сім'ї</p>
<p>Мої зв'язки із власним родом</p>	<p><i>розуміє</i> взаємозв'язок понять: «попередні покоління», «сьогоднішнє покоління», «прийдешнє покоління», «спільна доля сім'ї та роду», «спільна відповідальність»; <i>наводить приклади</i> допомоги представниками різних поколінь одне одному; <i>усвідомлює</i> значення сімейного</p>

	та родинного досвіду життя; <i>орієнтується</i> у способах турботи про старших членів сім'ї та родини чи опікунів
Формування чеснот	
Чесність	<i>має уявлення</i> про зміст поняття; <i>наводить приклади</i> чесної поведінки з власного життя; <i>усвідомлює</i> зв'язок чесності з моральними якостями, з характером та долею людини <i>розпізнає</i> чесність з-поміж інших чеснот, спираючись на власний досвід та історії з життя знайомих і друзів; <i>застосовує знання</i> , набуті власним досвідом, розповідає про них
Брехливість	<i>усвідомлює</i> зміст поняття; <i>бере участь</i> в дискусії стосовно вигоди використання брехливості у житті; <i>розуміє та пояснює</i> можливі наслідки цього недоліку у житті людини; <i>наводить приклади</i> наслідків брехливості, спираючись на власний досвід, прочитані казки, вірші та оповідання; <i>розв'язує</i> ситуацію морального вибору людини, котра використовує брехню у своєму житті, та її можливі наслідки
Щедрість	<i>усвідомлює</i> зміст поняття; <i>наводить приклади</i> щедрості, спираючись на досвід своєї сім'ї чи опікунів та спілкування з товаришами; <i>розуміє</i> важливість цієї чесноти для становлення особистості; <i>аргументує</i> необхідність чесноти у житті та її важливість для зміцнення стосунків; <i>розповідає</i> про щедрість, використовуючи знання та спираючись на життєвий досвід рідних та близьких людей, батьків чи опікунів
Жадібність	<i>усвідомлює</i> зміст поняття;

	<p><i>бере участь в обговоренні проблеми жадібності у житті людини;</i> <i>розуміє приховані ризики жадібності та її згубний вплив на життя особистості;</i> <i>моделює спосіб розв'язання ситуацій морального вибору;</i> <i>орієнтується в можливих згубних наслідках жадібності;</i> <i>виявляє інтерес до подолання цього недоліку та його викорінення з власного життя</i></p>
Повага	<p><i>усвідомлює зміст поняття;</i> <i>розповідає про членів своєї сім'ї, родини чи опікунів, що набули поваги за час власного життя;</i> <i>орієнтується в наслідках втрати поваги до людини після скоєння нею ганебного вчинку;</i> <i>аргументує необхідність формування цієї чесноти для людини;</i> <i>моделює спосіб власної поведінки, метою якої є формування поважного ставлення до себе з боку оточення</i></p>
Зневага	<p><i>усвідомлює зміст поняття;</i> <i>наводить приклади зневажливого ставлення, спираючись на літературні джерела чи власний досвід;</i> <i>моделює спосіб розв'язання ситуацій морального вибору;</i> <i>пояснює необхідність відстеження проявів зневаги у житті людини;</i> <i>виявляє інтерес до шляхів подолання цього недоліку та його викорінення з власного життя</i></p>
Самокритика	<p><i>усвідомлює можливу недосконалість власних дій та вчинків;</i> <i>вчиться визнавати власні похибки та звертатися за порадою до старших та більш досвідчених людей;</i></p>

	<p><i>визнає цінність та значущість життєвого досвіду кожної людини;</i> <i>розвиває об'єктивне бачення власних дій та вчинків;</i> <i>вміє провести аналіз власних помилок з подальшою їх корекцією</i></p>
Самовпевненість	<p><i>усвідомлює зміст поняття;</i> <i>вчиться віднаходити у своєму характері прояви самовпевненості;</i> <i>розуміє шкідливість цього недоліку для життя особистості;</i> <i>моделює спосіб розв'язання ситуацій морального вибору;</i> <i>орієнтується у діях та вчинках, що зменшують прояви самовпевненості у власному житті</i></p>
Уважність	<p><i>усвідомлює зміст поняття;</i> <i>розуміє необхідність формування уважності у власному житті;</i> <i>виявляє інтерес до форм та методів формування чесноти у власному житті;</i> <i>моделює спосіб поведінки людини, що спирається на уважність у власних діях та вчинках;</i> <i>планує дії та заходи щодо формування уважності, спираючись на досвід власної сім'ї, розповіді батьків, рідних, близьких людей та опікунів</i></p>
Неуважність	<p><i>усвідомлює зміст поняття;</i> <i>розуміє можливі шкідливі наслідки прояву неуважності у власному житті;</i> <i>орієнтується у взаємозв'язку прояву неуважності та втрати слухної нагоди;</i> <i>наводить приклади прояву неуважності, спираючись на літературні джерела та досвід власної сім'ї чи опікунів;</i> <i>розповідає про шляхи подолання цього недоліку та його викорінення з власного життя</i></p>

Моя культура	
Поняття про етикет	<p><i>має уявлення про зміст поняття;</i> <i>наводить приклади</i> поведінки людини, знайомої з правилами етикету; <i>виявляє інтерес</i> до розширення знань про культуру поведінки і формування стосунків; <i>розповідає</i> основні правила поведінки з однолітками і людьми старшого віку; <i>розпізнає</i> культурну та безкультурну поведінку людини, спираючись на її прояви, висловлювання, манери, мову</p>
Поняття про культуру особистості	<p><i>має уявлення про зміст поняття;</i> <i>орієнтується</i> в питаннях культури та етикету у поведінці зі старшими людьми, членами сім'ї чи опікунами; <i>бере участь</i> в обговоренні теми з однолітками; <i>орієнтується</i> в критеріях визначення культури особистості; <i>моделює</i> спосіб поведінки людини, що знайома з цим поняттям</p>
З чого починається порядок у моїй оселі?	<p><i>розуміє</i> значення терміну; <i>усвідомлює</i> зв'язок між вихованням дисципліни і порядком у власній оселі, робочому місці; <i>дбає</i> про чистоту і підтримання устанавленого порядку у своїй кімнаті; <i>розповідає</i> про власну мотивацію підтримання порядку та допомогу батькам, рідним, близьким людям чи опікунам; <i>аргументує</i> послідовність власних дій під час прибирання приміщення</p>
Гігієна одягу та взуття	<p><i>розуміє</i> необхідність бути акуратним /акуратною і підтримувати взуття й одяг у чистоті; <i>усвідомлює</i> шкідливість інфекції, що може уразити організм дитини і дорослої</p>

	<p>людини; <i>аргументує</i> необхідність дотримання власної гігієни з естетичного боку; <i>дбає</i> про чистоту взуття; <i>розповідає</i> про заходи, що сприяють дотриманню чистоти взуття і власного одягу</p>
<p>Мої руки — для створення позитивного та корисного</p>	<p><i>розуміє</i> значення фізичного й душевно-емоційного здоров'я кожного члена сім'ї, родини чи опікунів; <i>орієнтується</i> в питаннях добробуту фізичної праці на прикладах шпаківень, будок для собак та інших виробів народного промислу; <i>дбає</i> про забезпечення необхідних умов для домашніх тварин; <i>усвідомлює</i> сенс проведення благодійних акцій, знає зміст понять «волонтер» та «волонтерство»; <i>виявляє інтерес</i> до досвіду однокласників щодо розширення можливості створення корисних речей; <i>бере участь</i> у спільній з однолітками роботі щодо прибирання шкільної території, території біля власного будинку</p>
<p>Культура моєї поведінки</p>	<p><i>має уявлення</i> про правила культурної поведінки; <i>розрізняє</i> поведінку вихованої і безкультурної людини; <i>наводить приклади</i> достойного виховання, спираючись на приклади позитивної поведінки або вчинків свої рідних, близьких людей чи опікунів; <i>бере участь</i> в дискусії на тему «культура поведінки»; <i>усвідомлює</i> зв'язок власного рівня культури поведінки з вихованням у сімейному колі чи у колі опікунів;</p>
<p>Мої очі — для розуміння</p>	<p><i>має уявлення</i> про загальні характеристики</p>

ДОВКІЛЛЯ	<p>людського тіла; <i>розуміє</i> символічне значення висловів про людське тіло і його призначення; <i>орієнтується</i> в питаннях порівняння фізичних характеристик довкілля і його емоційного переживання; <i>усвідомлює</i> важливість духовної складової у житті людини; <i>використовує</i> народні прислів'я, що відображують духовну природу людини</p>
----------	--

Моя совість	
Чи потрібна мені совість?	<p><i>розуміє</i> загальний сенс терміну; <i>пояснює</i> значення терміну на прикладах, запозичених з власного життя, або життя друзів; <i>орієнтується</i> в оцінюванні ситуацій, в яких Совість є головною ідеєю; <i>виявляє інтерес</i> до можливості зміцнення духовних настанов щодо виховання чесноти; <i>усвідомлює</i> необхідність виховання цієї риси характеру для формування подальших міцних і надійних стосунків</p>
Як жити по совісті?	<p><i>моделює</i> спосіб розв'язання ситуацій морального вибору; <i>усвідомлює</i> неминучість виникнення проблем в житті людини у випадку відсутності совісті як риси особистості; <i>планує</i> етапи формування совісті як загального «контролера» свого життя і поведінки; <i>виявляє інтерес</i> до розуміння рівня відповідальності за власні вчинки і їхні наслідки; <i>аргументує</i> необхідність активної життєвої позиції щодо сумлінного виконання власних обов'язків</p>

Совість і радість	<p><i>усвідомлює</i> позитивні наслідки відповідального ставлення до власних справ і оточення;</p> <p><i>розуміє</i> причинно-наслідкові зв'язки і неминучість соціальної реалізації і задоволення за умови сумлінного виконання власних обов'язків;</p> <p><i>аргументує</i> стан радості як бажаний у процесі виконання соціально значущих завдань;</p> <p><i>наводить приклади</i> отримання схвалення і радості під час виконання соціально значущих подій;</p> <p><i>пояснює</i> совість як необхідну складову зрілої та соціально активної особистості</p>
-------------------	--

Традиції мого роду	
Традиція як форма передачі норм етикету	<p><i>усвідомлює</i> зміст поняття;</p> <p><i>розуміє</i> важливість і необхідність традицій для формування взаємоповаги та дотримання норм етикету в сім'ї;</p> <p><i>виявляє інтерес</i> до джерел збагачення власного досвіду;</p> <p><i>передбачає</i> можливі наслідки відсутності передачі традиційних знань;</p> <p><i>моделює</i> спосіб власної поведінки за умови дотримання норм етикету</p>
Традиція як діалог поколінь	<p><i>пояснює</i> зміст поняття;</p> <p><i>усвідомлює</i> важливість діалогу як необхідного процесу обміну досвідом;</p> <p><i>виявляє інтерес</i> до процесу між поколінного спілкування в сім'ях однолітків;</p> <p><i>обґрунтовує</i> необхідність уважного ставлення до досвіду старших поколінь;</p> <p><i>орієнтується</i> в розпізнаванні емоції своїх рідних та близьких людей чи опікунів</p>
Пісні мого роду	<p><i>розповідає</i> про пісні, які співають в сім'ї;</p> <p><i>розуміє</i> взаємозв'язок між подіями</p>

	<p>піснями, які лунають на них; <i>пояснює</i> важливість для сім'ї виконання пісень; <i>усвідомлює</i> важливу емоційну складову виконання пісень членами роду; <i>називає</i> свої улюблені пісні, може їх відтворити під акомпанемент чи акапельно</p>
Пам'ятки мого роду	<p><i>розуміє</i> важливість та унікальність пам'яток свого роду чи опікунів; <i>пояснює</i>, про що свідчать конкретні пам'ятки і як вони виникли; <i>виявляє інтерес</i> до вивчення подій та обставин появи деяких сімейних пам'яток; <i>дбає</i> про збереження сімейних пам'яток і духовних цінностей; <i>усвідомлює</i> цінність, значення та неповторність подій, що спричинили появу сімейних пам'яток та реліквій</p>
Видатні та пам'ятні місця мого населеного пункту, мого рідного краю	<p><i>усвідомлює</i> значення пам'ятних місць свого населеного пункту, рідного краю; <i>розповідає</i> про найбільш відомі пам'ятні місця; <i>пояснює</i> взаємозв'язок між історичними подіями та деякими пам'ятними місцями свого населеного пункту, рідного краю; <i>виявляє інтерес</i> до розширення знань про маловідомі видатні місця; <i>бере участь</i> у дослідженнях історичних подій свого населеного пункту, свого рідного краю</p>

Національна кухня	
<p>Міні проєкт: «Національна кухня. Гарбузова каша. Деруни»</p> <p>Діти готують страви разом з батьками або опікунами, записують рецепт і діляться в класі.</p>	<p><i>усвідомлює</i> значення національної кухні як важливого та невід’ємного елементу української культури;</p> <p><i>знає</i> рецепти приготування Гарбузової каші та Дерунів;</p> <p><i>виявляє інтерес</i> до процесу приготування страв членами сім’ї чи опікунами;</p> <p><i>розповідає</i> народні казки, в яких згадуються страви національної кухні;</p> <p><i>вміє</i> розповісти про особливості приготування цих страв у своїй сім’ї чи опікунів та провести презентацію у класі</p>
<p>Міні проєкт: «Національна кухня. Млинці. Сирники»</p> <p>Діти готують страви разом з батьками або опікунами, записують рецепт і діляться в класі.</p>	<p><i>усвідомлює</i> значення національної кухні як важливого та невід’ємного елементу української культури;</p> <p><i>знає</i> рецепти приготування Млинців та Сирників;</p> <p><i>виявляє інтерес</i> до процесу приготування страв членами сім’ї чи опікунами;</p> <p><i>розповідає</i> народні казки, в яких згадуються страви національної кухні;</p> <p><i>вміє</i> розповісти про особливості приготування цих страв у своїй сім’ї чи опікунів та провести презентацію у класі</p>

4 клас (34 год.)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги до навчальних досягнень учня/учениці
Моя сім’я, мій рід	
<p>Чи може людина жити без сім’ї та Батьківщини?</p>	<p><i>усвідомлює</i> значення дружніх та товариських стосунків між різними сім’ями та родами українського етносу та представників/представниць інших народів, що живуть в Україні;</p> <p><i>бере участь</i> в обговоренні питань щодо внеску кожної сім’ї в зміцнення сили</p>

	<p>та статку України; <i>наводить приклади</i> поведінки патріотично налаштованої особистості; <i>застосовує</i> власні знання для зміцнення своєї сім'ї; <i>пояснює</i> неможливість повноцінного існування та розвитку людини поза межами сім'ї та Батьківщини</p>
<p>Як уникнути конфліктів у сім'ї?</p>	<p><i>має уявлення</i> про сенс сім'ї, її значення; <i>усвідомлює</i> можливість сімейних непорозумінь у житті родичів, близьких людей чи опікунів; <i>пояснює</i>, яка поведінка призводить до зміцнення сім'ї, а яка — до руйнації стосунків між родичами; <i>наводить приклади</i> поведінки батьків, родичів чи опікунів, яка сприяла зміцненню стосунків у сім'ї; <i>моделює спосіб власної поведінки</i>, яка сприятиме зміцненню стосунків у сім'ї</p>
<p>Що я можу зробити для моїх рідних та близьких мені людей?</p>	<p><i>усвідомлює</i> значення уваги та допомоги для міцності сім'ї та родини; <i>орієнтується</i> в часових вимірах та періодах життя різних поколінь; <i>виявляє інтерес</i> до життя та досвіду представників попередніх поколінь; <i>наводить приклади</i> з життя батьків або опікунів стосовно турботи про прийдешні покоління</p>
<p>Турбота про бабусь і дідусів</p>	<p><i>розуміє</i> взаємозв'язок понять: «попередні покоління», «сьогоднішнє покоління», «прийдешнє покоління», «спільна доля сім'ї та роду», «спільна відповідальність»; <i>наводить приклади</i> допомоги представниками різних поколінь одне одному; <i>усвідомлює</i> значення сімейного родинного досвіду життя; <i>орієнтується</i> у способах турботи</p>

	<p>про старших членів сім'ї та родини; <i>пояснює</i> можливі додаткові вимоги чи обмеження у сім'ї за наявності хворих бабусь чи дідусів <i>знає</i> зміст поняття «люди з особливими потребами», <i>пояснює</i> його значення, наводить приклади з життя близьких, родичів, знайомих чи опікунів;</p>
Турбота про батьків	<p><i>розуміє</i> взаємозв'язок понять: «попередні покоління», «сьогоднішнє покоління», «прийдешнє покоління», «спільна доля сім'ї та роду», «спільна відповідальність»; <i>наводить приклади</i> допомоги представникам старших поколінь — батькові, матері чи опікунам; <i>усвідомлює</i> значення сімейного та родинного досвіду життя; <i>орієнтується</i> у способах турботи про старших членів сім'ї, родини чи опікунів; <i>пояснює</i> можливі додаткові вимоги чи обмеження у сім'ї за наявності хворих бабусь, дідусів чи опікунів</p>
Турбота про братів і сестер	<p><i>розуміє</i> взаємозв'язок понять: «попередні та прийдешні покоління», «сьогоднішнє покоління», «спільна доля сім'ї та роду», «спільна відповідальність»; <i>наводить приклади</i> допомоги представникам сиблінгу — братам і сестрам; <i>усвідомлює</i> зміст понять: «сирота», «сирітство»; <i>пояснює</i> важливість усиновлення дітей-сиріт, необхідність уважного ставлення до їхньої долі, надання їм фізичної та моральної підтримки; <i>орієнтується</i> у способах турботи про братів і сестер</p>

Формування чеснот	
Працьовитість	<p><i>має уявлення про зміст поняття;</i> <i>наводить приклади</i> працьовитості з власного життя, досвіду сім'ї чи опікунів; <i>усвідомлює</i> зв'язок чесноти з моральними якостями; <i>розпізнає</i> працьовитість з-поміж інших чеснот, спираючись на власний досвід та знайомі історії; <i>застосовує знання</i>, набуті власним досвідом, розповідає про них</p>
Лінощі	<p><i>усвідомлює</i> зміст поняття; <i>бере участь</i> в дискусії стосовно небезпеки прояву лінощів для особистості; <i>розуміє та пояснює</i> можливі наслідки цього недоліку у житті людини; <i>наводить приклади</i> лінощів, спираючись на власний досвід, прочитані казки, вірші та оповідання; <i>моделює</i> спосіб розв'язання ситуацій морального вибору, <i>вказує</i> на можливі руйнівні наслідки лінощів у житті людини</p>
Турбота	<p><i>усвідомлює</i> зміст поняття; <i>розуміє</i> необхідність формування турботи у власному житті; <i>виявляє</i> інтерес до форм та методів формування турботи у власному житті; <i>моделює</i> спосіб поведінки людини, що спирається на турботу у власних діях та вчинках; <i>планує</i> дії та заходи щодо формування цієї чесноти, спираючись на досвід та розповіді близьких, родичів чи опікунів</p>
Оптимізм	<p><i>усвідомлює</i> зміст поняття; <i>наводить приклади</i> оптимізму, спираючись на досвід та розповіді близьких, родичів чи опікунів,</p>

	<p>спілкування з товаришами; <i>розуміє</i> важливість цієї чесноти для становлення особистості; <i>аргументує</i> необхідність оптимізму в житті та її важливість для зміцнення стосунків; <i>розповідає</i> про оптимізм, використовуючи набуті знання та спираючись на власний досвід</p>
Песимізм	<p><i>усвідомлює</i> зміст поняття; <i>розуміє</i> шкідливість прояву песимізму у власному житті; <i>орієнтується</i> у взаємозв'язку прояву песимізму та втрати часу і слушної життєвої нагоди; <i>наводить приклади</i> прояву песимізму, спираючись на літературні джерела та досвід власної сім'ї чи опікунів; <i>розповідає</i> про шляхи подолання цього недоліку та його викорінення з власного життя</p>
Терпіння	<p><i>усвідомлює</i> зміст поняття; <i>розповідає</i> про досвід близьких, родичів чи опікунів, що відзначалися терпінням та були взірцем у цьому сенсі; <i>орієнтується</i> в наслідках втрати поваги до людини після скоєння нею поганого вчинку; <i>аргументує</i> необхідність формування цієї чесноти для людини; <i>моделює</i> спосіб власної поведінки, метою якої є виховання терпіння та терплячого ставлення до себе, своїх дій і вчинків та до оточення</p>
Нетерплячість	<p><i>усвідомлює</i> зміст поняття; <i>наводить</i> приклади нетерплячого ставлення до близьких та оточення, спираючись на літературні джерела і власний досвід;</p>

	<p><i>моделює</i> спосіб розв'язання ситуацій морального вибору;</p> <p><i>пояснює</i> необхідність відстеження проявів нетерплячості у житті людини;</p> <p><i>виявляє інтерес</i> до шляхів подолання цього недоліку та його викорінення з власного життя</p>
Заздрість	<p><i>усвідомлює</i> зміст поняття;</p> <p><i>вчиться</i> віднаходити у поведінці своїй чи інших людей прояви заздрості;</p> <p><i>розуміє</i> шкідливість цього недоліку для життя особистості;</p> <p><i>моделює</i> спосіб розв'язання ситуацій морального вибору;</p> <p><i>орієнтується</i> у діях та вчинках, що викорінюють заздрість із власного життя</p>
Гідність	<p><i>має уявлення</i> про зміст поняття;</p> <p><i>наводить приклади</i> гідної та пристойної поведінки з власного життя та досвіду своєї сім'ї;</p> <p><i>усвідомлює</i> зв'язок гідності з моральними якостями, які є основою передачі цього досвіду до наступних поколінь;</p> <p><i>розпізнає</i> гідність з-поміж інших чеснот, спираючись на власний досвід та історії, почуті від близьких, родичів чи опікунів;</p> <p><i>застосовує знання</i>, набуті власним досвідом, розповідає про них</p>
Любов до людей	<p><i>усвідомлює</i> зміст поняття;</p> <p><i>розповідає</i> про членів своєї сім'ї, родини чи опікунів, що стали взірцем любові до членів близьких та оточуючих;</p> <p><i>орієнтується</i> в наслідках зневіри та неможливості виховання у своїй душі любові до людей;</p> <p><i>аргументує</i> необхідність формування цієї чесноти для людини;</p> <p><i>моделює</i> спосіб власної поведінки, метою</p>

	якої є формування гуманного ставлення до людей з особливими потребами
--	---

Моя культура	
Культура мого спілкування	<p><i>має уявлення про зміст поняття;</i> <i>наводить приклади</i> поведінки вихованої людини, знайомої з нормами та правилами взаємоповаги під час спілкування; <i>виявляє інтерес</i> до розширення знань про культуру спілкування і формування міцних стосунків; <i>розповідає</i> основні правила у спілкуванні з однолітками і людьми старшого віку; <i>розпізнає</i> культуру та її відсутність під час спілкування, спираючись на вміння вислухати, висловлювання, манери, культуру мови</p>
Як треба дбати про домашніх улюбленців?	<p><i>усвідомлює</i> зміст турботи як поняття; <i>розповідає</i> про членів своєї сім'ї, родини чи опікунів, що стали взірцем турботи про домашніх тварин; <i>орієнтується</i> в наслідках відсутності цих умінь та неможливості виховання у своїй душі турботи про близьких та рідних; <i>аргументує</i> необхідність формування цієї чесноти для людини; <i>моделює</i> спосіб власної поведінки, метою якої є формування турботи про домашніх тварин</p>
Культура прояву моїх почуттів	<p><i>має уявлення</i> про зміст поняття; <i>орієнтується</i> в питаннях культури прояву власних почуттів у поводженні зі старшими людьми, членами сім'ї чи опікунами; <i>бере участь</i> в обговоренні теми з однолітками та старшими членами сім'ї чи опікунами; <i>орієнтується</i> в критеріях визначення</p>

	<p>культури прояву почуттів; <i>моделює</i> спосіб поведінки людини, що опікується розвитком культурного прояву почуттів, що не завдає шкоди іншим людям</p>
<p>Що означає відчувати серцем?</p>	<p><i>має</i> уявлення про зміст поняття; <i>наводить приклади</i> емоційного ставлення до оточення, спираючись на народні казки, оповідання, фольклор; <i>усвідомлює</i> необхідність розвитку емоційних якостей; <i>розпізнає</i> чесноту з-поміж інших чеснот, спираючись на власний досвід та історії, почуті від близьких, родичів чи опікунів; <i>застосовує</i> знання, набуті власним досвідом, розповідає про них</p>
<p>Протиставлення любові та байдужості</p>	<p><i>усвідомлює</i> зміст поняття; <i>розповідає</i> про членів своєї сім'ї, родини чи опікунів, що стали взірцем любові до людей; <i>орієнтується</i> в наслідках байдужості та неможливості за її наявності виховання у своїй душі любові до людей у широкому сенсі; <i>аргументує</i> необхідність формування цієї чесноти для людини; <i>моделює</i> спосіб власної поведінки, метою якої є вирощування любові до людей як чесноти, без якої важко побудувати та прожити гідне життя</p>
<p>Яким /якою я хочу бути?</p>	<p><i>усвідомлює</i> значення дружніх та товариських стосунків між різними сім'ями та родами українського етносу; <i>бере участь</i> в обговоренні питань щодо внеску кожної сім'ї в зміцнення щастя та добробуту України; <i>наводить приклади</i> поведінки патріотично налаштованої особистості; <i>застосовує</i> власні знання для зміцнення</p>

	<p>щастя своїх рідних, близьких, опікунів та Батьківщини; <i>аргументує</i> важливість зміцнення щастя своїх рідних, близьких, опікунів та Батьківщини як необхідної складової сенсу власного життя</p>
--	--

Моя совість	
Совість і натхнення	<p><i>усвідомлює</i> позитивні наслідки відповідального ставлення до власних справ і оточення; <i>розуміє</i> причинно-наслідкові зв'язки і неминучість соціальної реалізації і задоволення за умови сумлінного виконання власних обов'язків; <i>аргументує</i> стан емоційного піднесення та натхнення як бажаний у процесі виконання соціально значущих завдань; <i>наводить приклади</i> натхнення й емоційного підйому під час виконання соціально значущих подій; <i>пояснює</i> поєднання совісті і натхнення як необхідної складової соціально активної особистості</p>
Совість і вірність	<p><i>розуміє</i> загальний сенс термінів; <i>пояснює</i> значення термінів на прикладах, запозичених з власного життя, або життя друзів; <i>орієнтується</i> в оцінюванні ситуацій, в яких совість у поєднанні з вірою є головною ідеєю; <i>виявляє інтерес</i> до можливості зміцнення моральних настанов щодо виховання вказаних чеснот; <i>усвідомлює</i> необхідність виховання цих чеснот для становлення гідної людини та формування подальших міцних і надійних стосунків із соціумом</p>
Совість і мудрість	<p><i>усвідомлює</i> важливість відповідального</p>

	<p>ставлення до власних справ і власного життя, спираючись на формування мудрості;</p> <p><i>розуміє</i> необхідність і важливість поєднання совісті й мудрості для сумлінного виконання власних обов'язків;</p> <p><i>аргументує</i> формування мудрості як характеристику зрілості людини;</p> <p><i>наводить приклади</i> поєднання совісті й мудрої поведінки під час виконання соціально значущих завдань;</p> <p><i>пояснює</i> поєднання совісті й мудрості як необхідної складової соціально активної особистості</p>
<p>Як совість допомагає стати справедливим /справедливою?</p>	<p><i>усвідомлює</i> важливість чесного ставлення до власних справ і власного життя, спираючись на формування справедливості;</p> <p><i>розуміє</i> необхідність і важливість поєднання совісті і справедливості для сумлінного виконання власних обов'язків;</p> <p><i>аргументує</i> формування справедливості як необхідний етап у виконанні соціально значущих завдань;</p> <p><i>наводить приклади</i> поєднання совісті й справедливості під час виконання соціально значущих завдань;</p> <p><i>пояснює</i> поєднання совісті і справедливості як необхідної складової соціально активної особистості</p>
<p>Совість і любов</p>	<p><i>розуміє</i> загальний сенс термінів;</p> <p><i>пояснює</i> значення термінів на прикладах, запозичених з власного життя, або життя друзів;</p> <p><i>орієнтується</i> в оцінюванні ситуацій, в яких совість у поєднанні з любов'ю є головною ідеєю;</p> <p><i>виявляє інтерес</i> до можливості зміцнення</p>

	<p>моральних настанов щодо виховання вказаних чеснот; <i>усвідомлює</i> необхідність виховання цих чеснот для становлення гідної людини та формування подальших міцних і надійних стосунків із соціумом</p>
--	--

Традиції мого роду	
Інструменти мого роду	<p><i>розповідає</i> про інструменти, які використовуються в колі сім'ї, близьких чи опікунів; <i>розуміє</i> призначення вказаних інструментів, знає їхню назву; <i>пояснює</i> важливість використання інструментів для виконання побутової роботи; <i>усвідомлює</i>, як утримувати інструменти, щоби вони були в робочому стані; <i>називає</i> свої улюблені інструменти та вказує, яка робота виконувалася близькими, родичами чи опікунами за допомогою цих інструментів</p>
Обереги мого роду	<p><i>розуміє</i> важливість та унікальність оберегів в історії свого роду; <i>пояснює</i>, про що свідчать конкретні пам'ятки, знає, як вони з'явилися; <i>виявляє інтерес</i> до вивчення подій та обставин появи оберегів роду; <i>дбає</i> про збереження сімейних пам'яток і духовних цінностей; <i>усвідомлює</i> цінність, значення та неповторність подій, що спричинили появу оберегів, якими користувалися старші члени роду</p>
Міні проєкт: «Я досліджую український етнос. Новорічні пісні, колядки та щедрівки»	<p>З різних регіонів України запис новорічних пісень, колядок та щедрівок; взяти інтерв'ю у бабусь і дідусів, презентувати міні проєкт</p>
Одяг мого роду. Вишиванки	<p><i>розуміє</i> важливість та унікальність</p>

мого роду	<p>автентичного одягу та вишиванок в історії свого роду; <i>пояснює</i>, про що свідчать конкретні види та елементи одягу, знає, як вони з'явилися; <i>виявляє інтерес</i> до вивчення подій та обставин появи автентичного одягу та вишиванок в історії свого роду чи опікунів; <i>дбає</i> про збереження сімейних пам'яток і духовних цінностей; <i>усвідомлює</i> цінність, значення та неповторність подій, що спричинили появу вишиванок як історично-культурного надбання роду близьких людей чи опікунів, якими користувалися його старші члени</p>
-----------	---

Національна кухня

Міні проєкт: «Національна кухня. Борщ. Вінегрет»	<p><i>усвідомлює</i> значення національної кухні як важливого та невід'ємного елементу української культури; <i>знає</i> рецепти приготування Борщу та Вінегрету; <i>виявляє інтерес</i> до процесу приготування страв членами сім'ї, близькими чи опікунами; <i>розповідає</i> народні казки, в яких згадуються страви національної кухні; <i>вміє</i> розповісти про особливості приготування цих страв у своїй сім'ї, сім'ї близьких чи опікунів та провести презентацію у класі</p>
Міні проєкт: «Національна кухня. Вареники. Голубці»	<p><i>усвідомлює</i> значення національної кухні як важливого та невід'ємного елементу української культури; <i>знає</i> рецепти приготування Вареників та Голубців; <i>виявляє інтерес</i> до процесу приготування</p>

	<p>страв членами сім'ї, близькими чи опікунами; <i>розповідає</i> народні казки, в яких згадуються страви національної кухні; <i>вміє</i> розповісти про особливості приготування цих страв у своїй сім'ї, сім'ї близьких чи опікунів та провести презентацію у класі</p>
--	---

Я і моя сім'я
Зошит-посібник
Перелік тем
3-й клас. 1-й семестр

№	Тема уроку	Тиждень	Примітки
1	Сім'я у моєму житті		
2	Я — продовження мого роду		
3	Книга мого роду		
4	Що таке сім'я?		
5	Чесність		
6	Брехливість		
7	Міні проєкт: «Національна кухня. Гарбузова каша. Деруни»		Діти готують страви разом з батьками або опікунами, записують рецепт і діляться в класі.
8	Презентація міні проєкту		в книзі — одна велика тема, в плані розписується як 2 години
9	Чи потрібна мені совість?		
10	Щедрість		
11	Жадібність		
12	З чого починається порядок у моїй оселі?		
13	Гігієна одягу та взуття		
14	Поняття про культуру особистості		
15	Поняття про етикет		
16	Традиція як форма передачі норм етикету		

17	Міні проєкт (на зимові свята): «Фотографії мого роду. Давні фотографії»		
----	--	--	--

2-й семестр

№	Тема уроку	Тиждень	Примітки
1	Моя сім'я — частина моєї Батьківщини		В плані — робота по міні проєкту з минулого семестру
2	Повага		
3	Зневага		
4	Самокритика		
5	Самовпевненість		
6	Міні проєкт: «Національна кухня. Млинці. Сирники»		Діти готують страви разом з батьками або опікунами, записують рецепт і діляться в класі.
7	Презентація міні проєкту Традиція як діалог поколінь		В книзі — одна велика тема, в плані розписується як 2 години
8	Уважність		
9	Неуважність		
10	Совість і радість		
11	Як жити по совісті?		
12	Пісні мого роду		
13	Мої зв'язки із власним родом		
14	Мої руки — для створення позитивного та корисного		
15	Пам'ятки мого роду		
16	Мої очі — для розуміння довкілля		
17	Видатні та пам'ятні місця мого населеного пункту, мого рідного краю		
18	Міні-проєкт: «Пам'ятні місця», «Славетні українці та українки», «Рідні красевиди»		

4-й клас. 1-й семестр

№	Тема уроку	Тиждень	Примітки
1	Чи може людина жити без сім'ї та Батьківщини?		
2	Культура мого спілкування		
3	Як уникнути конфліктів у сім'ї?		
4	Працьовитість		
5	Лінощі		
6	Совість і натхнення		
7	Міні проєкт: «Національна кухня. Борщ. Вінегрет» Презентація міні проєкту		В книзі — одна велика тема, в плані розписується як 2 години
8	Як треба дбати про домашніх улюбленців?		
9	Інструменти мого роду		
10	Обереги мого роду.		
11	Що я можу зробити для моїх рідних та близьких мені людей?		
12	Культура прояву моїх почуттів		
13	Турбота		
14	Турбота про бабусь і дідусів		
15	Що означає відчувати серцем?		
16	Міні проєкт: «Я досліджую український етнос. Новорічні пісні, колядки та щедрівки»		З різних регіонів України запис новорічних пісень, колядок та щедрівок; взяти інтерв'ю у бабусь і дідусів, презентувати

2-й семестр

№	Тема уроку	Тиждень	Примітки
1	Протиставлення любові та байдужості		
2	Совість і вірність		

3	Оптимізм		
4	Песимізм		
5	Терпіння		
6	Нетерплячість		
7	Заздрість		
8	Совість і мудрість		
9	Як совість допомагає стати справедливим/справедливою?		
10	Міні проєкт: «Національна кухня. Вареники. Голубці»		В книзі — одна велика тема, в плані розписується як 2 години
11	Презентація міні проєкту		
12	Турбота про батьків		
13	Турбота про братів і сестер		
14	Совість і любов		
15	Одяг мого роду. Вишиванки мого роду		
16	Гідність		
17	Любов до людей		
18	Яким /якою я хочу бути?		